

Strejkvarslet i byggindustrin vintern 2014

En vitbok

Innehåll

En konflikt om den svenska modellens framtid.	2
Sammanfattning - Timmar från konflikt på byggmarknaden.	4
Den svenska byggarbetsmarknaden	6
Ordning och reda - Lag eller avtal	8
Lag eller avtal	11
2013 års avtalsförhandlingar	12
Arbetsgruppen	14
Galaxen	16
Förhandlingar och upptrappning i media	17
Varsel om stridsåtgärder	18
Överenskommelse fem i tolv	19
Slutsatser	21
Bilaga - Ordlista	22
Ackordslön	22
Huvudentreprenörsansvar	22
ID06	22
Närvaroliggare	22
Solidaransvar	22
Stupstock	22
UE2004	22
Utstationeringslagen (Lag om utstationering av arbetstagare)	22

En konflikt om den svenska modellens framtid

Under de senaste decennierna har centrala delar av svensk arbetsmarknad kännetecknats av arbetsfred, fokus på konkurrenskraft och långsiktigt god reallöneutveckling.

Industriavtalet och den anda som det fört med sig har betytt mycket för det svenska näringslivet, men också för svensk ekonomi. Involverade fack och arbetsgivare är inte alltid överens om allt och det är en dragkamp om kronor och ören. Så kommer det alltid att vara. Så är det i alla förhandlingar.

Det stora framsteget är en gemensam insikt om att det bara är ett konkurrenskraftigt näringsliv med välutbildade och duktiga medarbetare som långsiktigt kan ge mer pengar i plånboken.

Kontrasten mot de delar av arbetsmarknaden där denna samsyn inte finns är slående. På byggområdet var vi många som hoppades att 2010 års avtal var början på något nytt. Att decennier av konfrontation och tilltagande politisering skulle kunna brytas och relationerna på byggmarknaden normaliseras.

Så har det tyvärr inte blivit. Det är lång väg kvar att gå.

Våren 2014 var den svenska byggindustrin bara timmar ifrån en storkonflikt som inte bara hade kostat sektorn stora pengar och arbetstillfällen, utan som också direkt slagit mot centrala infrastrukturprojekt och viktiga industrianläggningar.

Från Svenskt Näringsliv valde vi att engagera oss mer i den här konflikten än vad vi vanligen gör. För att den var principiellt viktig och för att vi vill lyfta fram en utveckling som alla med intresse för en fungerande svensk arbetsmarknad och ett konkurrenskraftigt näringsliv bör följa.

Byggkonflikten handlade inte om kronor och ören, utan om maktförhållanden på arbetsmarknaden och om interna prioriteringar inom Byggnads.

Det är svårt att se annat än att det bortom retoriken om ”ordning och reda” finns andra intressen. Dels att behålla det allt mer antika ackordsystem som Byggnads håller fast vid och som rimligen inte bidrar till säkrare och bättre arbetsplatser. Dels att fortsätta bygga murar mot utländska företag och utländsk arbetskraft. Byggnads är kanske det svenska fackförbund som slagits hårdast för att beskära den fria rörligheten i EU.

Att konfliktvarslet lades några månader före Byggnads kongress kan naturligtvis också ses i perspektiv av den betydande interna turbulens som präglade organisationen under lång tid. Man kan misstänka att ledningen behövde en extern fiende och en ”framgångsrik” konflikt för att säkra sin ställning.

Byggstrejken kunde i sista stund blåsas av. Då föll också det krav på solidaransvar som Byggnads hade ställt och som Sveriges Byggindustrier av grundläggande principella skäl inte kunde gå med på.

Svenskt Näringslivs förhoppning är att byggbranschen nu kan fortsätta det viktiga arbetet för att öka sektorns attraktivitet och konkurrenskraft. Och att frågan om solidaransvar en gång för alla är lagd till handlingarna. Annars är risken för en konflikt överhängande. Med omedelbara kostnader för samhället och med långsiktiga konsekvenser för den svenska modellen.

Christer Ågren, vice VD Svenskt Näringsliv

Sammanfattning – Timmar från konflikt på byggmarknaden

Vintern 2014 var den svenska byggmarknaden nära en storkonflikt. Den 16 mars varslade Byggnadsarbetarförbundet (Byggnads) om strejk på ett 40-tal byggarbetsplatser runt om i Sverige och Sveriges Byggindustrier (BI) var beredda på en konflikt som kunde pågå under flera veckor.

I sista stund kom parterna överens och konflikten kunde blåsas av.

Perioden då en konflikt var aktuell var relativt kort, bara några veckor. Bakgrunden till vinterns händelser går dock längre tillbaka och rör bredare frågor om synen på byggsektorns utveckling och framtid, men också hur ansvarsfördelningen ser ut på byggarbetsplatser med långa så kallade entreprenörskedjor.

Denna vitbok handlar om den bakgrunden, om vilka krav som ställdes från Byggnads sida och de juridiska, näringsmässiga och principiella skäl BI hade för att motsätta sig dessa.

Kärnan i konflikten låg i kravet på så kallat solidaransvar, det vill säga att företag på en byggarbetsplats ska vara bundna att fullgöra varandras förpliktelser gentemot medarbetarna.

Denna ordning finns idag inte på någon del av den svenska arbetsmarknaden och den skulle innebära en grundläggande förändring i hur kollektivavtal sluts och vad de innehåller.

För BI var solidaransvar oacceptabelt då det:

- Strider mot Sveriges Byggindustriers och Svenskt Näringslivs stadgar att ingå ett avtal som rör tredje part.
- Strider mot den svenska modellen där avtals upprätthållande – exempelvis att betala ut löner – är en fråga för rättsvårdande myndigheter och inte något som regleras i kollektivavtal.
- Skapar konkurrensnackdelar för hederliga företag på bekostnad av dem som inte sköter sig.
- Främjar brottslighet och oseriösa företag, då dessa ges ytterligare incitament att vältra över sitt ansvar på konkurrenterna.
- Krockar med reglerna om löneförsäkringen och med skatterättsliga principer.
- Dessutom ansågs att det juridiska saken var sådant att solidaransvaret skulle strida mot europeisk rätt och mot konkurrenslagen.

Byggnads drastiska varsel och BI:s starkt artikulerade motstånd, gjorde att en konflikt verkade svår att undvika. Men mindre än tolv timmar före det att strejken skulle bryta ut kunde parterna enas om en försäkringslösning som innebär att Sveriges Bygginstrumenter inför en ”ordning och reda försäkring” som garanterar arbetstagare att få minst avtalets lägstalön.

”Försäkring” finansieras av BI och garanterar att alla anställda hos företag som är medlemmar hos BI eller företag som anlitas av BI:s medlemsföretag har rätt att ansöka om ersättning. En särskild nämnd under ledning av en opartisk ordförande utreder först om alla andra möjliga vägar för att få ersättning är prövade.

Därmed kunde solidaransvar undvikas.

Huvudentreprenörsansvar eller solidaransvar?

En källa till förvirring - kanske framför allt, men inte bara, för utomstående - har varit det sätt som ”huvudentreprenörsansvar” (framför allt av Byggnads) använts synonymt med ”solidaransvar”.

Förvirringen blir inte mindre av att Byggnads själva växlar mellan uttrycken och ibland - som exempelvis i en del av sina yrkanden - använder dem samtidigt och synonymt (”solidaransvar/huvudentreprenörsansvar”).

Konflikten gäller solidaransvar, vilket innebär att huvudentreprenören eller andra underentreprenörer blir ansvariga för det företag som inte fullföljer sina åtaganden gentemot medarbetarna.

Att huvudentreprenörsansvar kan utformas på ett sätt som inte inbegriper solidaransvar har varit tydligt hela tiden. Det finns dessutom redan idag - i lagstiftningen - ett tydligt huvudentreprenörsansvar för arbetsmiljön. En lagstiftning med ansvar och tydliga sanktioner.

Den svenska byggarbetsmarknaden

Det finns cirka 94 000 byggföretag i Sverige. 30 000 av dessa har kollektivavtal. 3 200 är med i Sveriges Byggindustrier, 15 000 i något av de 8 specialförbund (för VVS, El etc.) som finns i byggsektorn och 15 000 har så kallade hängavtal.

Cirka 65 000 bolag i byggbranschen arbetar alltså utan kollektivavtal. Det beror till stor del på att det är små- och medelstora företag med få anställda (94 procent av alla byggföretag har färre än 10 anställda), men också på att många företag inte upplever att kollektivavtalet är tillräckligt attraktivt.

Den låga andelen kollektivavtal avspeglar sig också i en för den svenska arbetsmarknaden låg organisationsgrad på arbetstagarsidan. Byggnads har en organisationsgrad om cirka 60–65 procent. Det ska jämföras med exempelvis IF Metall, som har en organisationsgrad närmare 80 procent.

Lönerna i byggbranschen är genomgående bland de högsta på den svenska arbetsmarknaden. Snittlönen för Byggbavtalets område ligger på 31 758 kronor i månaden och den lägsta lön som betalas ut enligt avtal 2013 är 24 500 kronor i månaden. Snittlönen för prestationslön (ackordslön) i Byggbranschen är 34 236 kronor i månaden.

Byggbranschen skiljer sig också från övriga delar av arbetsmarknaden genom att lönerna till stor del styrs av ackord. Ackorden förhandlas lokalt och för olika projekt och stäms av var tolfte vecka.

Ackorden har stor betydelse för den totala ersättningen och systemet med så kallad ”stupstock”, den lägre lön som betalas ut om parterna inte kommer överens om de lokala ackordsförhandlingarna, ger den lokala fackliga organisationen ett utomordentligt starkt vapen.

Detta är en ordning som har sina rötter i hur byggarbetsplatser organiserades före andra världskriget. När andra yrkesgrupper och fackliga organisationer strävat efter att fasa ut ackordsystemen har utvecklingen på byggområdet inte sällan varit den motsatta. Där bransch efter bransch avskaffat ackord och infört månadslön (med i förekommande fall bonussystem) har ackordens betydelse i byggbranschen till och med ökat.

Byggindustrin har länge pekat på att ackordsystemet för länge sedan spelat ut sin roll som ett mått på eller morot för produktivitet eller kvalitet, och att det istället blivit ett närmast formaliserat förhandlingsformat för löneglidning.

Det är i ackordsförhandlingarna, mindre än i grundavtalet, som Byggnads valt att försöka lyfta lönenivåerna. Ordningen med stupstock, en relativt låg basnivå och en utbredd användning av maskning för att sätta press i ackordsförhandlingarna har skapat en stor löneglidning i en bransch som redan pressas av svag produktivitet utveckling.

Till det kommer de säkerhets- och hälsoproblem som följer med ackorden och som i andra branscher inte sällan varit starka fackliga argument för att avskaffa dem. Men det är också tidskrävande och potentiellt konfliktskapande med täta förhandlingar på de lokala arbetsplatserna. Det bidrar inte positivt till arbets- och samarbetsklimatet, samtidigt som ackorden gör det svårare att i förväg beräkna arbetskostnader för olika projekt.

Byggnadsledning har en motsatt uppfattning och önskar en ordning där ackordslönerna blir än viktigare. På sin hemsida skriver Byggnads:

”Prestationslön [det vill säga ackord, vår anmärkning] ger en högre lön och är ett utmärkt draglok i löneutvecklingen. Man får dessutom ett större inflytande över planeringen och byggprocessen. Detta gynnar arbetsmiljö, produktivitet och kvalitet. Lönesystemet uppmuntrar också lagarbetet och ger byggnadsarbetarna möjlighet att utvecklas i arbetet.”

På ett mer övergripande plan har BI menat att ackordssystemet bidrar till ett sämre dialogklimat i branschen och mellan parterna. Frågor om branschens produktivitet och långsiktiga konkurrenskraft har fått en betydligt mer undanskymd roll än vad som exempelvis är fallet i den exportberoende verkstads- och teknikindustrin.

BI har därför under lång tid strävat efter att ändra förhandlingsordningen i byggbranschen. Dels för att få ner löneglidningen och därmed öka förutsägbarheten i systemet. Dels för att bättre kunna bygga ömsesidig förståelse för kopplingen mellan sektorns långsiktiga produktivitetsutveckling och dess löneutveckling.

2010 slöts ett avtal i byggbranschen som var ett första steg mot förhållanden som bättre stämmer överens med de som gäller för andra delar av på arbetsmarknaden. Dels lyckades parterna i god enighet lägga samman de två tidigare olika bygg- och anläggningsavtalen till ett gemensamt byggavtal. Dels höjdes stupstockslönen, vilket minskade ackordens betydelse utan att avskaffa dem helt.

Den anda i vilken 2010 års avtal slöts uppskattades mycket på arbetsgivarsidan och det fanns då också stora förhoppningar och en gradvis normalisering av byggarbetsmarknaden och därmed ett tydligare fokus på den långsiktiga produktivitetens och lönsamhetsutvecklingens betydelser för jobb och löner.

Det högt uppskruvade tonläget och det långtgående strejkhottet våren 2014 pekar mot att denna positiva utveckling riskerar att brytas.

Ordning och reda - Lag eller avtal

Byggbranschen är speciell till sin uppbyggnad och struktur. Många olika företag och entreprenörer jobbar inte sällan sida vid sida och på uppdrag av varandra.

Byggarbetsplatser innehåller också alldeles uppenbart fysiska risker. Maskiner som måste hanteras på rätt sätt, höga höjder, förflyttningar av material och utrustning, personaltransporter, väder och vind, elektricitet, svetsning, asfaltläggning etc. Oakt-samhet eller misstag kan få förödande konsekvenser.

Till det kommer andra arbetsmiljöfrågor som risk för förslitningsskador.

Att den fysiska säkerheten är i fokus från såväl lagstiftare som arbetsmarknadens parter är fullt naturligt. I lagstiftningen är ansvarets fördelning mellan byggherre och entreprenör tydlig. Byggherren har ansvar över hela projektet och för att utse byggarbetsmiljösamordnare för såväl projekterings- som utförandefas.

Utöver detta legala ansvar så arbetar berörda myndigheter, men framför allt bygg-företagen – på egen hand eller genom sina branschorganisationer och ofta tillsammans med facket – löpande för att förbättra säkerheten på svenska byggarbetsplatser.

BI har exempelvis en nollvision för olyckor på Sveriges byggarbetsplatser och en rad projekt, utbildningssatsningar, medlemsdialoger för att branschen ska röra sig mot det målet.

Närvaron av många entreprenörer och underentreprenörer skapar också andra behov av ordning och reda. Vem har ansvar för att avtal följs? För att löner betalas ut? Denna ordning påverkas naturligtvis av EU-medlemskap och en mer internationell arbetsmarknad.

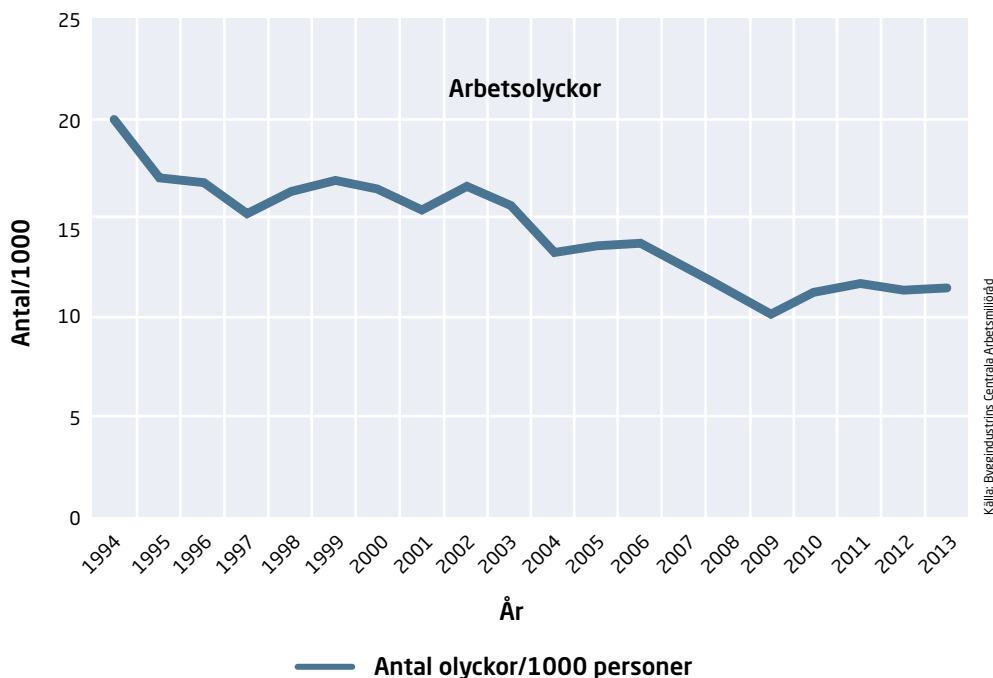
Att både fack och arbetsgivare har ett gemensamt intresse i frågan är självklart. Bris-tande ordning kan bli säkerhetsproblem, försämra stämningen på arbetsplatserna och kostar i slutändan pengar. Det är också så att de allra flesta byggarbetsplatser präglas av huvudentreprenörens behov av att ha kontroll och ordning i själva byggprocessen. Detta avspeglar sig i kontroll och ordning även i andra delar. Bilden av röriga eller till och med kaotiska byggarbetsplatser stämmer illa överens med den verklighet branschen – inte minst av ekonomisk nödvändighet – befinner sig i.

Dock skiljer sig verklighetsbilden. Byggnads har under lång tid utmålat svenska arbets-platser som fysiskt osäkra eller till och med farliga. BI kan å sin sida peka på att till-gänglig statistik visar att svenska byggarbetsplatser är bland de säkraste i världen och att även om varje olycka är en för mycket, så sjunker olyckstalen.

Bilden av arbetsmiljön och den övergripande ordningen blir viktig av två skäl. BI har vid upprepade tillfällen uttalat sin oro för att en överdrivet eller rent felaktigt negativ bild av byggyrket riskerar den långsiktiga rekryteringen. Om byggarbetsplatser beskrivs som ohälsosamma eller direkt farliga kommer unga människor naturligen söka sig till andra branscher.

Det andra skälet för att verklighetsbilden är viktig är att den påverkar förväntningarna hos parterna, men också hos beslutsfattare. En påstådd brist på ordning och reda kan leda till krav på lagstiftning eller avtalslösningar som krånglar till och fördyrar i onödan.

Sanningen är att antalet olyckor per 1 000 personer nästan halverats de senaste 20 åren.

Även i ett internationellt perspektiv är säkerheten på svenska byggarbetsplatser mycket hög.

Beskrivningen av säkerhets- och arbetsmiljösituationen på Sveriges byggarbetsplatser blev mycket riktigt en viktig del av bakgrunden till förhandlingarna våren 2014. Kopplingen mellan "ordning och reda" å ena sidan och säkerhetsproblem å den andra är naturlig.

Under de senaste åren har Byggnads exempelvis uthålligt kommunicerat att det dör en byggnadsarbetare i månaden på svenska byggen. På nyåret 2014 genomfördes en större reklamkampanj på detta tema, bland annat med tunnelbaneaffischering med rubriker som *"Det dör en byggnadsarbetare varje månad. Året om."*

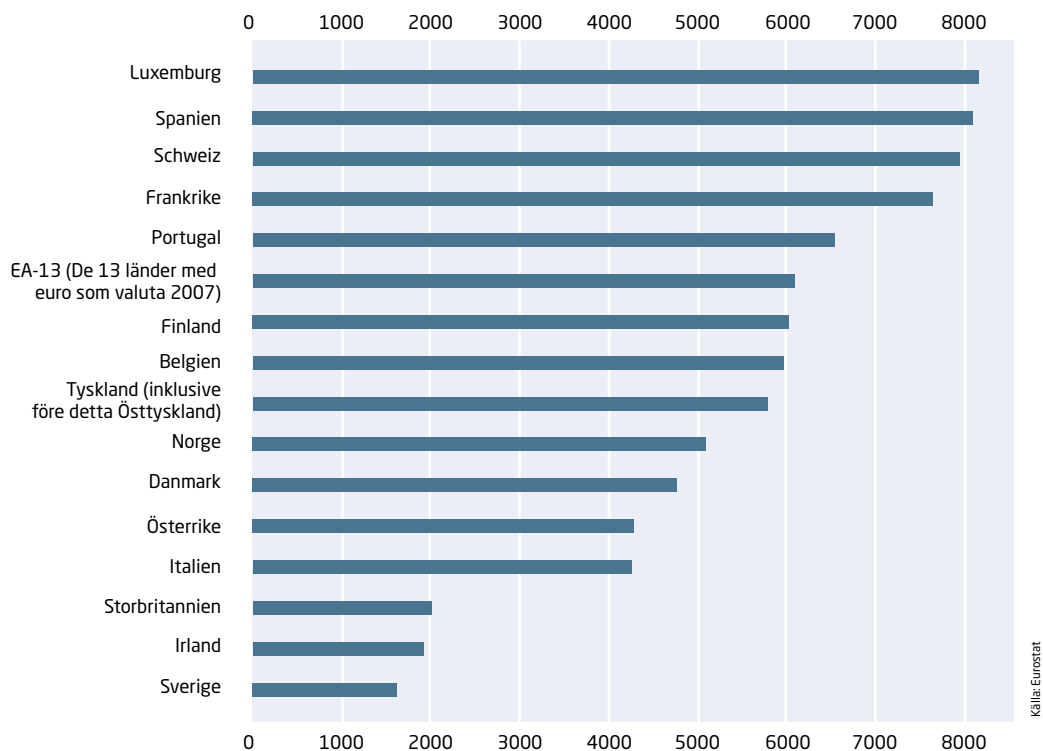
Kampanjen fick dock kritik när det visade sig att siffrorna var kraftigt överdrivna.

I en artikel i Arbetet konstaterades att dödsfallen på den svenska arbetsmarknaden aldrig har varit lägre än under 2013 och att Arbetsmiljöverket inte har något dödsfall för 2013 i kategorin "byggnadsarbetare". Däremot, konstaterar tidningen, förolyckades fem personer inom Byggnads avtalsområde och därtill två utländska byggnadsarbetare.

Arbetsolyckor i byggsektorn i Europa år 2007

Med mer än tre dagars frånvaro (per 100 000 anställda)

Bygg

Kommunikationschefen Matz Larsson förklarade Byggnads statistik med att:
”Vi räknar på ett snitt från sent 1960-tal” (Arbetet, 31 januari 2014).

Att Byggnads valt att lägga stora resurser på att kommunicera ett mycket hårddraget budskap kring säkerheten på den svenska byggarbetsmarknaden har inte bidragit till ett mer positivt klimat mellan parterna. På BI har irritationen varit betydande och man har tyckt att det givit en skev bild av branschen och byggyrket.

I Byggnads kommunikation finns det genomgående en underliggande ton av att ett stort antal byggnadsarbetare i Sverige utnyttjas av oseriösa eller rent kriminella aktörer i byggbranschen.

BI å sin sida har pekat på att dessa fall av icke utbetalda eller ”dumpade” löner inte syns i de tvisteförhandlingar som man har med Byggnads. I svaret på Byggnads bud konstaterade BI den 14 mars att:

”Av samtliga 2 740 tvisteförhandlingar med Byggnads sedan 2010 finns det inte en enda tvist där någon byggnadsarbetare fått sämre betalt än avtalets lägstanivå som för närvarande uppgår till 24 500 för yrkesarbetare. Över 85 procent av tvisterna avser lönenivåer mellan 29 000 och 35 000 per månad. Cirka 15 procent av tvisterna avser nivån 28 000 – 29 000 per månad. Endast några enstaka tvister avser en nivå under 28 000 per månad.”

Kopplingen mellan ”ordning och reda” å ena sidan och arbetsmiljö, säkerhet och justa villkor å den andra har varit stark under hela processen fram till att avtal till slut slöts. Verklighetsbilden bidrar till att sätta agendan för den pågående konflikten, men också av branschens förhållanden i stort.

Lag eller avtal

En viktig principiell fråga som hela tiden varit närvarande är vad som ska regleras i lag och vad som ska regleras i avtal. Svensk arbetsmarknad har en stark tradition av att relationerna mellan parterna regleras i avtal och inte genom lag. BI har dock hela tiden hävdad att ett solidaransvar, av de skäl som nämnts ovan, inte kan regleras i ett avtal.

Den svenska modellen kan dessutom inte tolkas som att arbetsmarknaden befinner sig i ett legalt vakuum.

Att ingångna avtal ska hållas, att säkerhet och arbetsmiljö upprätthålls och att människor inte blir utnyttjade regleras också i olika lagar. Och det finns dessutom lagar och regler – konkurrenslagstiftning etc. – som begränsar vad man faktiskt kan sluta kollektivavtal om. Detta har genomgående varit BI:s argumentationslinje.

I syfte att ytterligare stärka ordning och reda på svenska byggarbetsplatser har BI därför också sagt att lagstiftningen kan stärkas på viktiga områden. Tillsammans med Byggnads deltog BI exempelvis i det utredningsarbete som regeringen genomförde för att motverka oegentligheter i branschen.

Alla inblandade ställde sig bakom en rad uppstramningar av regelverket:

- **Lag om närvaroliggare** med skyldighet att – till Skatteverket – hålla en komplett och aktuell lista på alla som befinner sig på arbetsplatsen.
- **Lag om individuell arbetsgivaruppgift** – det vill säga skyldighet att redovisa sociala avgifter på individnivå.
- **Lag om registreringsskyldighet** hos Skatteverket för alla arbetsplatser där entreprenadsumman är större än 150 000 kronor.
- **Lag om rätt till oannonserade arbetsplatsbesök** av Skatteverket, med rätt att revidera arbetsplatser och dess närvaroliggare.

BI har också pekat på att Utstationeringslagen reglerar löner och andra villkor för arbetskraft från andra EU-länder. Lagen innebär att företag som verkar här ska tillämpa svensk lag för semester, föräldraledighet och en rad andra lagar som gäller på svensk arbetsmarknad. Men framför allt ska utstationerad personal på Byggavtalets område betala lägst en lön om 24 500 kronor i månaden.

2013 års avtalsförhandlingar

Byggavtalet omförhandlades våren 2013, då också ett stort antal andra avtal på den svenska arbetsmarknaden skulle slutas. Även den gången varslade Byggnads om strejk.

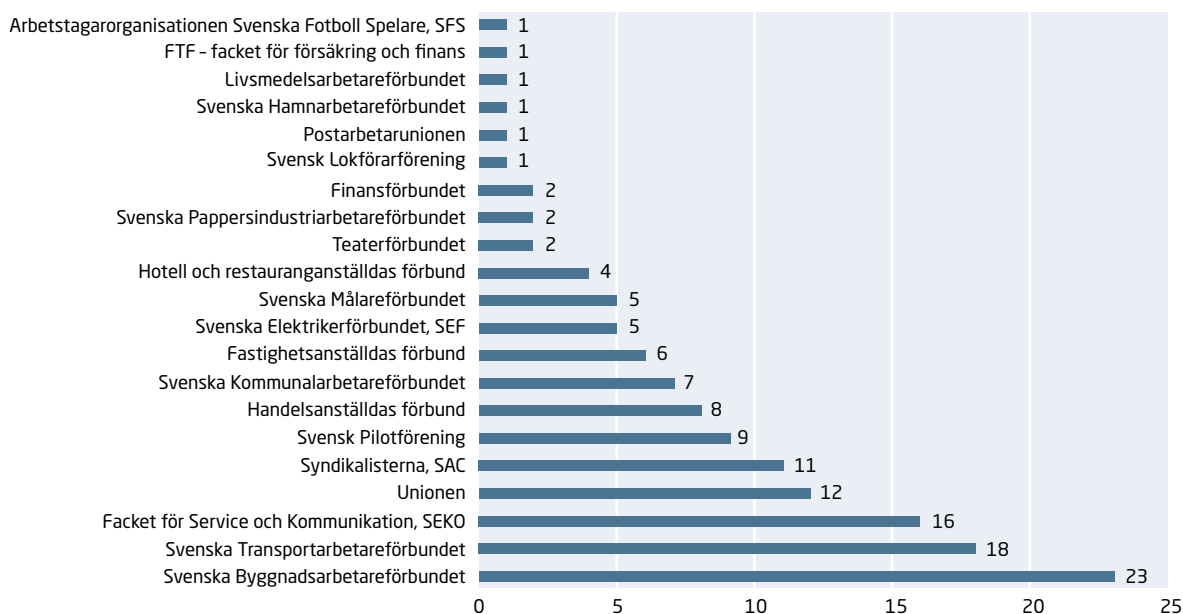
Frågan om förbättrad ordning och reda i entreprenörskedjor var uppe till diskussion och de förslag som ledde till konflikt vintern 2014 fanns redan på bordet. Parterna kom dock överens om att gemensamt försöka hitta lösningar för att komma vidare. Det fanns också en insikt hos BI om att en konflikt om solidaransvar samtidigt som det pågick förhandlingar på stora delar av den övriga arbetsmarknaden skulle vara olyckligt av flera skäl.

Parterna kom därför överens om att lyfta ut dessa frågor ur avtalsförhandlingarna och istället tillsätta en gemensam arbetsgrupp.

Kvällen innan strejkvarslet skulle träda i kraft skrev parterna på avtalet.

Facken som varslar mest, 2011-2014

Antal varsel i tvister mellan förbund 2011 till 2014, 20 maj

Det norska exemplet

För Byggnads har de regler som sedan ett antal år gäller på den norska byggarbetsmarknaden fått stå som exempel för den ordning som man själva vill etablera i den svenska byggbranschen.

BI har genomgående avvisat en norsk lösning. I ett pressmeddelande den 26 mars 2014 menar Mats Åkerlind att det finns sex skäl för att göra det:

1. Solidaransvar enligt det norska systemet förutsätter allmängiltigförklaring eller lagstadgad minimilön. Det är något som strider mot den svenska modellen och varken Byggnads eller Sveriges Byggindustrier vill ha detta.
2. Den norska modellen har inte hjälpt mot svartarbete. Tvärtom är andelen svartarbete i norsk byggindustri störst i hela OECD. Utländsk maffia härjar mer eller mindre fritt där.
3. De stora företagen har friskrivit sig från ansvaret.
4. De mindre företagen har fått en svagare ställning på marknaden.
5. Systemet har stängt dörrar för utländska företag.
6. Kostnaderna för byggande av bostäder och infrastruktur är skyhöga.

Arbetsgruppen

Direktiven till den arbetsgrupp som BI och Byggnads tillsatte i 2013 års avtal *”Programgruppen för ordning och reda i byggbranschen”* var att:

- Utveckla det så kallade ID06-systemet för att få bättre kontroll över vilka som är på en arbetsplats och ge Byggnads rätt att på ”förekommen anledning, efter förfrågan” ta del av den så kallade arbetsgivarlistan/underentreprenörslistan.
- Utveckla UE2004, som reglerar underentreprenörers ställning, så att underentreprenören blir skyldig att till sin uppdragsgivare redovisa vilka underentreprenörer denne i sin tur anlitar.
- Utveckla och starta partsgemensamma råd på för uppföljning och kontroll av företag ”inom ramen för en sund bransch med rapportering av oegentligheter till berörda myndigheter”.
- Bistå regeringens snabbutredning om en sund byggbransch.
- Studera andra länders modeller för ordning och reda, bland annat Norges.

Till gruppen utsåg Byggnads Sture Nordh f.d. ordförande i TCO, Dan Holke chefsjurist på LO-TCO Rättsskydd och Mattias Landgren chefsjurist på Byggnads. BI utsåg Tomas Weis biträdande förhandlingschef BI, Gunnar Blomberg advokat och Olof Johnson chefsjurist på BI.

Gruppen fick i uppdrag att lämna sin rapport senast den 15 februari 2014.

För bidra till etablerandet av en gemensam verklighetsbild bad BI vid upprepade tillfällen Byggnads att inkomma med exempel på den typ av omfattande missförhållanden som påstods gälla på byggarbetsplatserna. Några sådana kom inte att presenteras.

Den 14 februari skrev gruppens medlemmar under en överenskommelse.

Denna innebär i stora drag att man utvecklar ID06-systemet i linje med direktiven, att närvarokontrollen skärps, kraven på underleverantörer blir tuffare och att Byggnads ges en tydligare roll för att denna kontroll efterlevs.

BI:s vd Ola Månsson uttalade sig positivt om överenskommelsen:

”Det är med stor tillfredsställelse som jag ser att arbetsgivare och fack gemensamt tar ansvar för justa villkor och sund konkurrens i byggbranschen. Vi skapar nu ett system som avlägsnar all eventuell oseriös verksamhet. Oseriösa aktörer ska inte ha något att hämta i vår bransch.”, konstaterade han i ett pressmeddelande.

Reaktionen från Byggnads var mer dämpad. I ett pressmeddelande med titeln: *”Tiden ute för programgruppens arbete för ordning och reda i byggbranschen”* menade man att gruppens rapport: *”består av båda parternas förslag för ordning och reda där Byggnads förslag är ett huvudentreprenörsansvar.”*

Av resten av pressmeddelandet att döma var det inte helt självklart att Byggnads slutligen skulle stå bakom gruppens rapport.

”Vi förstår att det ställs många frågor idag om hur Byggnads kommer att agera.

I uppgörelsen låg att om inte någon av parterna är nöjda med förslaget så har man rätt att säga upp byggavtalet. Det är Byggnads avtalsråd som tar ställning. Vi håller oss till Byggnads interna demokratiska process och kommer därför inte kommentera rapporten och framtiden förrän avtalsrådet har fattat beslut.”

Byggnads avtalsråd säger nej till arbetsgruppens överenskommelse.

Den 20 februari säger Byggnads avtalsråd nej till arbetsgruppens överenskommelse. I ett förhandlingssystem där representanter normalt agerar utifrån tydliga mandat och där denna typ av godkännanden är formaliabeslut var det mycket ovanligt.

I sin presskommunikation refererar inte Byggnads till arbetsgruppen, utan man säger upp Byggavtalet med hänvisning till BI:s oförmåga att ta ansvar:

”Det är allvarligt och väldigt synd att Sveriges Bygginstrumenter (BI) inte tog chansen att reda upp det här en gång för alla. Med ett huvudentreprenörsansvar hade vi kunnat få ordning och reda i branschen redan nu. Genom att Byggnads idag säger upp byggavtalet visar vi hur viktig den här frågan är.”

Byggnads försöker också lägga ansvaret för eventuellt konflikthot på arbetsgivaren.

”Vi har förhoppningar om att BI tänker om och tar sitt ansvar för alla byggnadsarbetare och seriösa byggföretagare där ute. Därför är det mycket förvånande att de pratar om strejk. Vi vill gå in i konstruktiva samtal för att få ordning och reda”, menade byggnads ordförande Johan Lindholm.

BI kommenterar i eget pressmeddelande:

”Att Byggnads säger upp Byggavtalet efter endast ett år när de precis har fått igenom huvudentreprenörsansvar samt ökat fackligt inflytande förstår vi inte, säger Mats Åkerlind, förhandlingschef på Sveriges Bygginstrumenter.”

BI lyfter också fram det gemensamma arbetet för att påverka lagstiftningen.

”Sveriges Bygginstrumenter och Byggnads har gemensamt drivit frågan om att få till en skyddslagstiftning mot osund konkurrens bland annat genom lag om närvaroliggare, lag om arbetsgivareuppgift på individnivå och lag om anmälningsplikt kombinerat med oannonserade arbetsplatsbesök. I förra veckan skickade finansdepartementet ut ett sådant lagförslag på remiss för att minska svartarbetet i byggbranschen.”

Att det är mycket ovanligt att förhandlare/arbetsgruppsdeltagare blir överkörda påpekas. Enligt BI har det aldrig hänt tidigare:

”Vid flera tillfällen tidigare har parterna jobbat i arbetsgrupper för att lösa avtalsfrågor. Men aldrig tidigare har förbundsstyrelsen överprövat resultatet.”

Galaxen

Parallellt med förhandlingarna i arbetsgruppen står byggbranschen inför en annan strid. Inte heller denna gång gäller det pengar, utan reglering av anställningsvillkoren i det rehabiliteringsprogram – Galaxen – som parterna drivit tillsammans sedan 1986.

Galaxen är ett företag som ägs gemensamt av BI, Målarmästarna och fem av Sveriges största byggföretag. Bolaget har funnits sedan 1986 och har till uppgift att rehabilitera arbetsskadade tillbaka till arbetslivet – antingen i byggsektorn eller på andra delar av arbetsmarknaden.

Galaxens särskilda verksamhet har byggt på att kollektivavtalet tillåter andra anställningsvillkor.

Den 31 januari sade Byggnads och den andra avtalsslutande parten SEKO upp kollektivavtalet och krävde att skillnaderna mellan anställningsvillkoren i Galaxen och på arbetsmarknaden i övrigt skulle avskaffas.

Galaxenförhandlingarna fick begränsad uppmärksamhet i media, men utgjorde en ytterligare komponent i det större förhandlingsspelet. Även denna gång ansåg BI att de krav som Byggnads (och SEKO) ställde var illa anpassade till verksamhetens förutsättningar och att de skulle få sådana konsekvenser för Galaxens rehabiliteringsverksamhet att man inte kunde gå med på dem.

6 februari lyckades man dock komma överens. Byggnads och SEKO backade från sina ursprungliga krav, men smärre justeringar av avtalet genomfördes.

Förhandlingar och upptrappning i media

5 mars inleder parterna formellt förhandlingar om Byggavtalet och mer specifikt om huvudentreprenörsansvaret.

På det första förhandlingsmötet den 7 mars yrkar Byggnads på ett solidaransvar, som i princip är identiskt med det yrkande man hade när parterna gick in i arbetsgruppen ett år tidigare.

BI kommunicerar att de inte kan gå med på det och hänvisar till överenskommelsen i arbetsgruppen:

”Byggnads vill däremot föra in i kollektivavtalet att företag tvingas ta ett ekonomiskt ansvar för andra företags anställda. Det är helt uteslutet för Sveriges Byggindustrier eftersom det både är olagligt och olämpligt.”

En vecka senare, den 14 mars, möts parterna igen. Inför det mötet förklarar Byggnads att man ser positivt på möjligheterna att komma överens.

”Det finns ett slagkraftigt förslag som Byggnads har tagit fram. Det kan utvecklas och bli någonting riktigt bra om bara Sveriges Byggindustrier vill bidra och det har jag stora förhoppningar om idag, säger Byggnads ordförande Johan Lindholm.”

Resultatet av mötet blir dock i linje med vad som BI redan kommunicerat: man kan inte gå med på solidaransvar.

”Efter ett års förhandlingar vet Byggnads redan att vi inte kan gå med på deras ursprungliga förslag som de återigen har lagt fram. Dels kräver förslaget att vi skrotar den svenska modellen och dels skapar den osund konkurrens.” konstaterar BI:s förhandlingschef Mats Åkerlind.

Mot denna bakgrund ber BI om så kallad frivillig medling. Medlare tillkallas, vilket Byggnads motsätter sig.

Varsel om stridsåtgärder

Den 19 mars lägger Byggnads sitt varsel.

”Det är med stor besvikelse Byggnads kan konstatera att Sveriges Byggindustrier inte synes vilja träffa nytt kollektivavtal med för Byggnads acceptabla villkor gällande ett införande av huvudentreprenörsansvar i ByggaVtalet.”, skriver Byggnads i sitt varsel.

Varslet är omfattande och rör cirka 40 byggarbetsplatser runt om i Sverige. Det har dessutom sin udd riktad mot publikt uppmärksammade byggprojekt och framför allt mot arbeten i verkstadsindustrin. Det senare rimligen för att åsamka största möjliga potentiella skada och för att rikta exportindustrins tryck på byggbranschen.

Varslet är uppdelat i tre delar som träder i kraft klockan 06.00 den 1, 8 respektive 15 april.

Svaret från Byggindustrierna är tydligt. Det som Byggnads kräver kan man inte gå med på:

”Det kan vi aldrig gå med på. Byggnads förslag når inte målet utan skapar olika förutsättningar för olika företag. Dessutom är det både olagligt och olämpligt. Vi vill ha sund konkurrens genom lagar och regler som når hela branschen, inte bara den tredjedel som har kollektivavtal.” sa Mats Åkerlind, vice vd och förhandlingschef Sveriges Byggindustrier.

Överenskommelse fem i tolv

Med varslet på plats fortsätter diskussionen mellan parterna. Man står långt ifrån varandra. Byggnads står fast vid kravet på solidaransvar och BI står emot med tidigare framförda argument.

I en artikel i SvD så sent som 28 mars, det vill säga fyra dagar före en eventuell strejk, menar Mats Åkerlind på BI att: *”Byggnads har inte närmat sig oss en millimeter. Det här har de bestämt redan för ett år sedan.”*

Medlingsinstitutet utser medlare och förhandlingar pågår intensivt dagarna före avtalet ska träda i kraft.

Efter en helg av förhandlingar accepterar parterna till slut medlarnas bud på kvällen måndagen 31 mars, bara några timmar innan strejkvarslet skulle träda i kraft.

Överenskommelsen innebär inte att Byggnads får igenom sitt krav på solidaransvar, utan att BI förbinder sig att sätta upp en försäkringsstruktur för att säkerställa att den som inte får ut sin lön från sin arbetsgivare verkligen får det.

I detalj innebär det att:

- Den särskilda ”ordning och reda”-försäkringen finansieras av BI.
- Alla anställda hos företag som är medlemmar hos BI eller företag som anlitats av BI:s medlemsföretag har rätt att ansöka om ersättning.
- Huvudentreprenören (eller den som ansvarar för byggarbetsplatsen) får utredningsskyldighet i det fall personal ej fått ersättning från arbetsgivare som verkar på arbetsplatsen.
- En särskild nämnd under ledning av en opartisk ordförande utreder först om alla andra möjliga vägar för att få ersättning är prövade.

Byggnads uppnår därmed inte det solidaransvar som man haft för avsikt att strejka för, men väljer ändå att beskriva överenskommelsen som en stor framgång.

I ett pressmeddelande från Byggnads samma dag som överenskommelsen träffas heter det: *”Jag är oerhört stolt och glad över att vi idag har tagit detta historiska steg. Nu har vi satt spaden i backen för att åstadkomma något som många andra länder redan har gjort. Sverige behöver ett huvudentreprenörsansvar och det har vi fått nu. Byggnads medlemmar kan känna sig stolta, starka och trygga en dag som denna, säger Byggnads ordförande Johan Lindholm.”*

Även från BI hörs positiva tongångar. Redan i rubriken till det pressmeddelande som kommenterar överenskommelsen heter det: *”Storstrejk undandröjd – huvudentreprenörsansvar utan solidaransvar införs i byggbranschen.”*

Detta slås också fast längre ner i själva pressmeddelandet: *”Vi får nu ett huvudentreprenörsansvar som innebär att huvudentreprenören håller reda på vilka entreprenörer som finns på arbetsplatsen och utreder misstanke om fusk. Däremot slipper vi ett solidaransvar som skulle innebära att företag tar ansvar för andra företags anställda. Detta i kombination med den lagstiftning om närvaroliggare som vi snart har på plats så kommer det att bli svårt för oseriösa aktörer att agera i byggbranschen avslutar Mats Åkerlind förhandlingschef på Sveriges Byggindustrier.”*

Sammantaget hittade parterna en lösning som gjorde att strejk kunde undvikas.

Slutsatser

Den svenska byggbranschen har under lång tid fungerat annorlunda än andra delar av den svenska arbetsmarknaden. Den låga organisationsgraden, kollektivavtalens sviktande attraktivitet och brist på gemensamma referensramar för branschens långsiktiga konkurrenskraft och produktivitetsutveckling skiljer sig från hur det ser ut i exempelvis den internationellt konkurrensutsatta verkstadsindustrin.

Några slutsatser som kan dras av förloppet:

- Byggnads höll i det sista fast vid kravet på solidaransvar, men valde ändå till slut att gå med på en lösning som inte innebar solidaransvar.
- BI uppträdde mycket bestämt i sin position att inte gå med på solidaransvar och var villiga att ta också en längre konflikt i frågan.
- Den relativt ljumma uppbäckningen från övriga delar av LO indikerar att Byggnads kan ha haft svårt att internt troliggöra sin verklighetsbeskrivning, men framför allt sin lösning (solidaransvar) och behovet att gå till konflikt.
- Verklighetsbeskrivningen är viktig för bakgrunden till konflikten. Påståenden om bristande säkerhet eller dålig ordning och reda skapar naturligen sympati i media, hos beslutsfattare och hos allmänhet. Till del gick dock luften ur Byggnads kampanj, när Arbetet visade att siffrorna var överdrivna och när Byggnads själva sa att de krävde att man sträckte det statistiska underlaget tillbaka till 1960-talet.
- Byggnads valde att lägga ett varsel som inte bara skulle slå hårt mot byggindustrin, utan som också hade en aggressiv udd riktad mot den internationellt konkurrensutsatta exportindustrin.

Med stor sannolikhet kommer ett antal nya regler införas genom ny svensk och europeisk lagstiftning. Krav på närvaroliggare, ett tydligare ansvar för underleverantörer och ett mer aktivt mandat till Skattemyndigheten kommer att ytterligare strama upp hur byggarbetsplatser ska fungera och vara organiserade.

Den stora frågan är om den ordning som nu växer fram kommer att tillfredsställa parternas önskemål om hur byggbranschen bör fungera, eller om kravet på det solidaransvar som Byggnads drev och som BI avvisade kommer att återkomma.

I en sådan utveckling kommer en korrekt verklighetsbeskrivning och en spridning av kunskap kring varför BI inte kan gå med på solidaransvar vara av stor betydelse. Detta blir särskilt viktigt om Byggnads ånyo väljer att hota om genomgripande konfliktåtgärder.

På ett mer övergripande plan är relationerna mellan Byggnads och BI viktiga för utvecklingen i stort på den svenska arbetsmarknaden. De avvikande systemen för löner och att en stor och växande del av arbetskraften står utanför kollektivavtals-systemet påverkar dynamiken i en hel bransch.

Där andra delar av det svenska näringslivet går mot ökad individualisering och andra roller för arbetsmarknadens organisationer, men där också dialogen om konkurrenskraft och produktivitet blir allt viktigare, står byggindustrin till en del vid ett vägsäl.

Hur byggsektorn utvecklas – i synen på användning av konfliktvapnet, frågor som solidaransvar – kan i detta också påverka andra delar av näringslivet.

Bilaga - Ordlista

Ackordslön

Prestationslön som utgör en stor del av den totala lönen för en byggnadsarbetare. Förhandlas lokalt för varje byggobjekt och revideras vid avstämning var tredje månad.

Huvudentreprenörsansvar

I juridisk mening har Huvudentreprenören ansvar för bland annat arbetsmiljön på arbetsplatsen. Byggnads använder inte sällan huvudentreprenörsansvar synonymt med solidaransvar.

ID06

System för obligatorisk ID- och närvaroredovisning på byggarbetsplatser. Ett samarbetsprojekt i byggbranschen för att försvåra för svartarbete och oseriösa företag.

Närvaroliggare

System för närvarokontroll som gäller inom bland annat frisör- och restaurangbranscherna. Förslag om att införa närvaroliggare i byggbranschen har under en längre tid förberetts i regeringskansliet.

Solidaransvar

Innebär att alla företag på en byggarbetsplats är ansvariga för varandras åtaganden gentemot medarbetarna.

Stupstock

Den lön som gäller om parterna inte kan komma överens i ackordsförhandlingar. Utbetalningsnivå för närvarande ca 170 SEK/timme för yrkesarbetare vilket motsvarar en månadslön om ca 29 500:-.

UE2004

Avtalsvillkor för underleverantör. Ställer krav på underleverantörsföretagets redlighet och på att detta utför sitt arbete med säker utrustning, med rätt utbildad personal med mera. Samt att underleverantören ska vara bunden av kollektivavtal.

Utstationeringslagen (Lag om utstationering av arbetstagare)

Lagstiftning som reglerar arbetskraft anställd i utländska företag och som arbetar i Sverige. Lagen slår bland annat fast vilka lagar som gäller för en sådan arbetsplats.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00